

Nuru Osmaniye Camiinin Mimarı

Simeon Kalfa Hakkında

Kevork PAMUKCIYAN

Istanbul'un selatin camileri arasında, Nuru Osmaniye Camii, Barok mimari üslubunun ilk mühim temsilcisi olarak müstesna bir yer işgal eder. Inciciyan'a göre, temeli 28 Muharrem 1162 H. (1749 M.) tarihinde atılmış ve 1169 H. (1755 M.) yılında tamamlanmıştır¹.

Istanbul Ermeni basınında, İstanbul'un tarihi binaları ve bilhassa, camileri, kiliseleri, sarayları, v.s. hakkında kıymetli yazılarıyla tanınan müteveffa müdekkik ve nümişmat Yetvart Alyanakyan (1874-1949), 5 Ocak 1945 tarihli "Jamanak" (Vakit) gazetesinde neşredilen yazısında, Nuru Osmaniye Camiinden bahsederken, mimarının Ermeni asıllı Kayserili Simeon Kalfa olduğunu kaydetmektedir. Bu hususta delil olarak da, bugün mevcut olmayan, Pangaltı Ermeni Mezarlığına gömülen ve mezartaşı kitabesine göre Kayseri'nin Nirze köyünden olup, 1761'de vefat eden bir Simeon Kalfanın mevcudiyetini göstermektedir.

Bazı muasır Ermeni araştırmacıları da, hiçbir kaynak göstermeden, Nuru Osmaniye'nin mimarının Magar adlı bir Ermeni kalfa olduğunu yazmaktadırlar. Bunlar arasında en eskisi yanılmıyorsak Harutyun Mırmıryan'dır (1860-1926)². İşbu Magar kalfa, son zamanlara kadar Hassa mimarı Kirkor Amira Baliyan'ın (1764-1831) pederi telakki edilmekteydi. Halbuki, eski Ermeni kaynaklarında, bu adı taşıyan bir mimarın izine tesadüf edilmemektedir.

1951'de İstanbul'da neşredilen rahmetli Ernest Mamboury'nin, "Istanbul Touristique" adlı eserinde dahi, Nuru Osmaniye'nin mimarının Simeon Kalfa olarak gösterildiğini görünce, Alyanakyan'a hak vermiştik. Zira Mamboury, Simeon Kalfanın milliyetini açıklamamıştır.

1. P.G.İnciciyan, *18.Asırda İstanbul*, İstanbul, 1956, s.40.

2. H.Mırmıryan, *Masnakan Badmutyun Hay Medzadunneru* (Ermeni Ekâbirinin Kısmi Tarihi), İstanbul, 1910, s.97.

Bundan dört yıl kadar önce, Venedik Mıkhitharistler Tarikatından çok kıymetli bir kitap hediye almıştı ki, o zamana kadar mevcudiyeti bizce malum değildi. İşbu eser, 1707-1772 yılları arasında, büyük kısmı adı geçen tarikata mensup rahipler tarafından, muhtelif şehirlerden ve bilhassa İstanbul'dan, umumiyetle tarikat başkanları Mıkhithar Abba'ya (1676-1749) veya İstepannos Baş Episkopos Melkonyan'a (vefatı 1800'de) yazılan mektuplar veyahut mektup ekstreleri koleksiyonudur. Muhteviyatlarında, İstanbul tarihi için çok kıymetli ve gün görmemiş bilgiler mevcuttur. Rahip Gevont Dayyan tarafından hazırlanan ve 1930'da adı geçen tarikatın matbaasında basılan kitap elimize geçince, sayfa sayfa tetkik ederken, 201.ci sayfada, Rahip Hagop Çamiçyantz'ın tarikat başkanı Melkonyan'a muhatap, 18 Ağustos 1759 tarihli bir mektubuna tesadüf ettik. Muhteviyatında, Üçüncü Sultan Mustafa'nın (1716-1773), Boğaziçinde, Bebekte yaptığı bir gezintiden ve Simeon Kalfa'dan bahsedilmekteydi. Önce mektubun tercümesini sunuyoruz:

"11 Ağustos Cumartesi günü, Padişah alayla Bebek'e gitti. Yollardaki halk çok korku içinde idi. Bebek'te otururken, Kandilli'de, kıyıda, koyu kırmızı renkte bir ev gördü (zira Kandilli Bebek'in karşısındadır). Bu evi, Sultan Mahmud'un inşa ettirdiği Yeni Cami'nin mimarı olan Kızıl Simon Kalfa yaptırmıştır. Çünkü, Sultan Mahmud ve ondan sonra da Sultan Osman, bu yeri mimarlığına karşılık olarak ihşanda bulunmuşlardı. İmdi, Padişah bu evi görünce kime ait olduğunu sordu. Onlar da Simon Kalfaya ait olduğunu söylediler. Padişah da: 'Gâvur, Müslümanlar arasında niçin ikamet etmektedir?' dedi. Ve evin anahtarlarını göndermesini emretti. Derhal ev sahibine tebligat yapıldığından, evi boşalttı ve Ortaköy'de, Şöhretoğlu'nun bostanına nazır kızıl eve naklolundu. Kandillideki evi satılıktır. Bazılarına göre, Sultan Bostancıbaşıya: '15 kese verip sen al' demiştir. Fakat ev sahibi 18 kese talep etmektedir.

Bu sebeple, yeni ev yapmak, veya evlerini tamir etmek isteyen Rumların ileri gelenleri arzularından vaz geçtiler. Onlardan birçoğu ve bilhassa kadınları, serbestçe dışarı çıkmaktan dahi korkmaktadırlar".

İşbu satırların son paragrafı, Simeon Kalfanın Rum olduğuna dair bir delil sayılabilir. Zira, şayet Ermeni olsaydı, mektubu yazan, Ermeniler yeni bina yapmaktan kaçınıyor, veya dışarı çıkmağa korkuyorlardı, diyecekti. Bu bakımdan, Rahip Dayyan'ın mektuba başlık olarak, "Üçüncü Sultan Mustafa tarafından bir Ermeni mimarının başına gelen" cümlesini koyması hayretimizi mucip oldu. Bu da gösteriyor ki, son paragrafı dikkatini celbetmemiştir.

Zakarya Aleksenyan adında diğer bir Mıkhitharist rahibi de, yine İstanbul'dan Tarikat başkanı Melkonyan'a yazdığı 19 Ağustos 1759 tarihli mektubunda, Üçüncü Sultan Mustafa'nın reayaya karşı husumetle davrandığını kaydettikten sonra, misal olarak, Buğdan Beyi'nin başkapukâhyasını, bir halayık yüzünden astırıldığını ve Simavon Kalfa'nın da Kandilli'deki yalısını zapt edip, Türklere verdiğini bildirmektedir.

3. Nuru Osmaniye Camii kasediliyor. O zaman yeni inşa edildiği için bu adla anılıyor.
4. "Kızıl" denilmesinin sebebi, çok muhtemelen yalısının kırmızı renkte olmasıdır.
5. İşbu kelimeyi kullanmış olmasına ve bu hareketine şaşılmalıdır, zira Üçüncü Sultan Mustafa, Hıristiyanları sevmemesiyle bilinmektedir.

Bundan üç yıl kadar önce, sayın Dr.Nevzat İlhan, sayın Doçent Dr. Ayda Arel'in, 1975'de İstanbul'da basılan "Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci" adlı eserini, tarafımıza hediye etmek lütfunda bulunmuştu. Bu eserde dahi Simeon Kalfa'nın Rum asıllı olduğu yazılı idi. Ancak, sayın Pars Tuğlacı'nın tarafımıza verdiği izahata göre, müellif sırf adına istinad ederek Rum olduğunu kaydetmiştir. Halbuki, Simeon adı eskidenberi Ermenilerde dahi kullanılmaktadır.

Binaenaleyh, Simeon Kalfanın Ermeni asıllı mı, yoksa Rum asıllı mı olduğu hususunda içimizde bir tereddüt hasıl olmuştu. Ermeni olduğuna dair eski Ermeni kaynaklarında herhangi bir vesika bulunmadığı için, Rum olduğuna dair Rum kaynaklarında bir vesika bulmak gayesiyle, Rum Patrikhanesi'ne müracaat etmeyi düşündük. Sayın Patrik vekili Metropolit Melitinis Yuvakim, iki kaynak bildirmek lütfunda bulundu. Kendilerine burada dahi teşekkür ediyoruz.

Bunlardan birincisi, Athanasiu Komninu İpsilantu'nun, "Ta meta tin Alosin" (Fetihten sonra) adlı 1789'da neşredilen eseridir (s.751). Burada, Katolik taraftarı Patrik Beşinci Kirillos için şöyle denilmektedir:

"Aleyhinde meydana gelen hareketi haber alarak, halk temsilcisi olan ve o sıralarda Nuru Osmaniye Camiini inşa eden Mimar Simeon'un sayesinde..."

İkincisi ise, Manuil Gedeon'un, 1800, 1863 ve 1913 yıllarında neşredilen "Mnia ton Pro Emu" (Benden önceki Muhtıralar) adlı eseridir (s.424). Burada da, adı geçen patriği destekleyen Simeon Kalfa hakkında şunlar yazılıdır:

"Onsekizinci asrın ortalarında, Türklerin nezdinde nüfuzlu olan muasır mimar, İstanbul'da muhteşem Nuru Osmaniye Camiini inşa eden (1754) Simeon idi. Hassa mimarı olan Simeon dahi, Komninos İpsilantis'in kaydettiğine göre, karaktersiz Patrik Beşince Kirillos'u destekledi."

Böylece, Hassa mimarı Simeon Kalfanın Rum asıllı olduğu, zamanına ait biri Ermenice, diğeri de Rumca iki kaynaktan katileşmektedir.

